

EESTI JA VENE PROLETARIAADI SIDEMETEST XIX SAJ. LÖPU JA XX SAJ. ALGUSE REVOLUTSIOONILISES LIIKUMISES *

Prof. ajalootead. doktor H. Moosberg

Kapitalismi arenemisega nii Venemaal kui ka Eestis formeerus ja kasvas uus ühiskondlik jõud — töölisklass. Kapitalismi tingimustes toimuv pidev ühiskondliku tööjaotuse laienemine lõi proletariaadi ühinemiseks objektiivsed tingimused, s. t. määras tema kui kapitalismi hauakaevaja ja sotsialismi ülesehitaja ajaloolise ülesande. Selleks et täita oma ajaloolist ülesannet, pidi proletariaat teadliku võitlusega kaasa aitama kapitalismi hävitamisele ja sotsialismi ülesehitamisele.

K. Marxi ja F. Engelsi võimas loosung «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!», olles kõige eredamaks proletaarse internationalismi ideede väljendajaks, hakkas XIX saj. lõpust tungima ikka sügavamalt ja laiemalt Vene impeeriumi kõikidest rahvustest tööliste teadvusse.

Tekkisid kvalitatiivselt täiesti uued sidemed — sidemed Venemaa erinevatest rahvustest tööliste vahel. Töölised veendusid ettevõtjate vastu peetava majandusliku võitluse praktiliste kogemuste varal, et nende võidu pandiks on ühine väljaastumine mitte ainult ühes ettevõttes, vaid kõigis tööstusharudes, ning kogu proletariaadi võitlus ülevenemaalises ulatuses. Esimese revolutsiooni aastail näitasid Venemaa töölised, et on vaja üldist poliitilist streiki ja isevalitsuse kukutamist relvastatud ülestõusu abil.

Samal ajal püüdis rahvuslik kodanlus kogu jõuga takistada oma rahvusest proletariaadi ühinemist teistest rahvustest töölistega. Proletariaadi jõudude eraldamiseks kasutas kodanlus nationalistlikku ideoloogiat ja mõningaid rahvusliku vabadusliikumise loosungeid, mille suhtes töötajad ei saanud jääda ükskõikseks. Vajalik oli proletariaadi suur klassiteadlikkus, et vabaneda kodanliku ideoloogia mõjust.

Käesolevas ettekandes püütakse näidata konkreetse materjali põhjal, kuidas tekkisid sidemed eesti ja vene proletariaadi vahel, eriti esimese Vene revolutsiooni perioodil.

* Tallinnas 28. okt. 1960. a. ENSV TA Ajaloo Instituudi teaduslikul sessioonil peetud ettekanne (pühendatud Baltimaade ja Venemaa rahvaste ajalooliste sidemete küsimusele).

Esmajoones tuleb märkida, et suurem osa eesti proletariaadist formeerus mõisatöölisest, kes juba mitme põlvkonna kestel olid maata. See põhjustas proletariaadi klassiteadlikkuse kiiremat kasvu. Teiselt poolt liitusid proletariaadi ridadesse kehviktalupojad ja käsitöölised, kes hellitasid lootust saada uuesti iseseisvateks peremeesteks. Nemad just säilitasidki teatud määral eramandlikku psühholoogiat eesti tööliste ridades.

Esimeseks enam-vähem suuremaks tööstuskeskuseks, kus eesti töölised töötasid külge külge kõrval venelastega, oli Narva Kreenholmi Manufaktuur. Kui 1857. a. vene kapitalistid Soldatenkov ja Knoop asutasid Kreenholmi Manufaktuuri, oli eesti töölisi veel liiga vähe, sellepärast tuli siia palju vene töölisi. Hiljem vene tööliste vool Narva jätkus. 1872. a. töötas Kreenholmi Manufaktuuris 3244 eesti ja 1400 vene töölisi. 1897. a. töötas siin umbes pool eesti ja pool vene töölisi. Paljud vene töölis perekonnad töötasid siin põlvest põlve ning muutusid põlisteks Narva proletaarlasteks.¹ Raudtee ehitustel 1870. a. Eestis töötavatest töolistest oli 26% venelasi. Vene töölisi töötas Eestis ka teistes ettevõtetes. Näiteks Kunda tsemendivabrikus oli XIX saj. 80-ndatel aastatel umbes 1/3 tööliste üldarvust venelasi. Umbes sama vahekord oli Balti Puuvillamanufaktuuris XX sajandi alguses.

Paljud 70—90-ndatel aastatel Eesti tööstusettevõtetesse saanud vene töölised olid teadlikumad kui eesti töölised ja neil oli streigivõitluse kogemusi. Näiteks olid võimuesindajad sunnitud tunnistama 1872. a., et Kreenholmi Manufaktuuris «sisekubermangudest vastsaabunud töölised, asudes vabrikusse, levitasid teateid uuest kohtust, kuhu igaüks võis esitada oma kaebuse ja otsida kohtult kaitset»². Selge, et need töölised jutustasid Kreenholmi teistele töölisele mitte ainult kodanlikest reformidest, vaid ka eesrindlike vene proletaarlaste võitlusest kapitalismi vastu.

Vene proletariaadi võitlus, eriti aga suur tööliste streik 1870. a. Peterburi Nevski puuvillaketrusvabrikus, äratas ka eesti töölisi. Võimalik, et mõned Nevski vabriku töölised asusid hiljem tööle Kreenholmi Manufaktuuri, kus, nagu teada, toimus 1872. a. suur streik. Selle streigi juhtidena olid vene tööliste kõrval ka eesti töölised. Näiteks valitud volinikest olid 32 venelast ja 28 eestlast.³ Julgeteks streigi organisaatoriteks olid V. Gerassimov, V. Preisman, J. Palm jt.⁴

Streigi käigus kasvas eesti ja vene tööliste vaheline klassisolidarsus. Nad koostasid ja esitasid ühiselt nõudmisi kapitalistidele, ühiselt nõudsid arreteeritud seltsimeeste vabastamist. Kui vene tööline-kangur Zahhar Sokolov, kes oli Kreenholmi Manufaktuuris töötanud juba 9 aastat, kutsuti Peterburi kubermangu

¹ RAKA Tartu, f. 205, 1897. a. nim. 7, s.-ü. 7, l-d 118—119.

² Кренгольмская стачка 1872 г. Сборник документов и материалов, Таллин 1952, lk. 126.

³ Sealsamas, lk. 13—15.

⁴ Vt. В. Герасимов, Жизнь русского рабочего. Воспоминания, М. 1959.

sandarmivalitsuse ülema juurde, teatas ta, et «kui vene kang-
rud nõudsidki eestlastelt töö seismajätmist, siis sellepärast, et
mõistavad seltsimeeste nõudmiste õigsust». ⁵

Niisiis eesti ja vene tööliste klassisolidaaarsus tekkis 60-ndatel
aastatel ja 70-ndate aastate alguses, ta kasvas ja tugevnes järg-
nevatel aastatel.

Peterburi muutus eesti töölistele eriliseks külgetõmbekesku-
seks. Paljud eestlased tulid siia otsima tööd ja paremat töötasu.
Mõned eesti tööliselised, tagakiusatuna võimude poolt töölisliiku-
misest osavõtu pärast, olid sunnitud kodumaalt lahkuma. Nad
läksid tavaliselt Peterburi tööle ja jätkasid osavõtmist töölislii-
kumisest (näiteks 70-ndatel aastatel V. Preisman, V. Gerassi-
mov, M. Klässon, M. Reikas, Altorf jt.).

Kui Kreenholmi Manufaktuuris 1875. a. asutati väike ille-
gaalne töölisring, siis kirjanduse, mis oli tööliste jaoks kirjutat-
ud peamiselt narodnikute poolt, toimetas Peterburist kohale
Tšeseri vabriku tööline Aleksander Ossipov. Ossipov oli Kreen-
holmi Manufaktuuri tööliste Pavel Fedoroviga tuttav juba lapse-
põlvest alates. Viimase juures peatuski Ossipov ja luges siin
töölistele ette kaasatoodud kirjandust. ⁶

1882. a. Kreenholmi streik lähendas veelgi enam eesti ja vene
töölisi. Iseloomulik on, et selle streigi aegsed Kreenholmi töö-
liste põhilised nõudmised langesid kokku 1879. a. Peterburi teks-
tiilitöölise streigi ajal esitatud nõudmistega. Pärast seda streiki
asus rida Peterburi töölisi Narva. ⁷

On teada, et 80-ndatel aastatel Kreenholmi tööliselised olid kir-
javahetuses Venemaa teiste tekstiiliettevõtete töölistega ja selle
kaudu tegid kindlaks, et Kreenholmis oli tööliste olukord veel
halvem kui mõnes teises vastavas ettevõttes Venemaal. ⁸ Kaht-
lemata avaldas kuuluis Morozovj streik eesti töölistele positiivset
mõju, tõstes nende klassiteadlikkust.

90-ndatel aastatel, eriti tööstuse tõusu aastatel, eesti ja vene
töölisliikumise sidemed tugevnesid. 1895. a. Narva Linavabrikus
asutatud marksistlik ring oli ühenduses leninliku Tööliklassi
Vabastusvõitluse Liiduga. Näiteks 1898. aastal, läbiotsimisel
Peterburi tööliste Rommi ⁹ juures, kes oli Tööliklassi Vabastus-
võitluse Liidu liige, leiti rohkel arvul lendlehti ja nende hulgas
käsikiri «Kreenholmi manufaktuur», milles kirjeldati Kreenholmi
tööliste rasket olukorda ja nende streigivõitlust. ¹⁰

⁵ Кренгольмская стачка 1872 г., lk. 19.

⁶ A. Vassar, Töölisliikumise esimesed sammud Eestis, Tallinn 1954, lk. 94—95.

⁷ Sealsamas, lk. 116—117.

⁸ Sealsamas, lk. 124—125.

⁹ Rommi naine elas Rakvere linna lähedal, mistõttu tal oli sobiv sõita Eestisse. Romm ise külastas sagedasti Narvat.

¹⁰ RAKA Moskva, f. 102, 1898. a. s.-ü. 5, osa 6, lit. A, l. 128.

XIX saj. lõpul elas Peterburis juba mitukümmend tuhat eestlast. Enamik neist olid töölised. Väga väike osa eestlasi, võimalik, et need, kes olid varem olnud käsitöölised, said nüüd väikeste tööstusettevõtete omanikeks, mõnikord aga ka suuremate ettevõtete kaasomanikeks või kaupmeesteks. Mõned eestlased saavutasid keskhariduse ja vahel isegi kõrgema hariduse, neist said kooliõpetajad, tšinovnikud ja mitmesuguste era- ja riigiettevõtete teenistujad. See Peterburi eesti demokraatlik intelligents osutus eesti natsionalistliku ideoloogia kandjaks. Ta püüdis kaasa tõmmata ka töölisi mõnda tema poolt organiseeritud seltsi. Need seltsid tegelesid peamiselt perekonnaõhtute korraldamisega. Mõnikord peeti ka loenguid ajaloo küsimustest ja eesti kirjandusest. 1880. aastal asutati Peterburis Eesti Käsitöölise Selts, mis ei olnud töölise poliitiline organisatsioon. Seltsis valitses väikekodanliku natsionalismi vaim. Eesti proletaarlast oli selles vähe.

Kuid eesti kodanlikel elementidel ei läinud korda isoleerida eesti töölisi Peterburis vene töölise revolutsioonilisest liikumisest. Eestlased võtsid osa streigiliikumisest koos vene töölistega, nad astusid sotsiaaldemokraatlikesse ringidesse ja hiljem VSDTP-sse.

Heinrich Klaas näitab oma mälestustes konkreetsete faktide põhjal, kuidas paljudel eesti töölistel varisesid kokku lootused saada iseseisvaks peremeheks ja kuidas nad astusid teadlikkude proletaarlaste ridadesse. Klaas, kes sõitis 1902. a. Pärnust Peterburi, tegi ise läbi selle tee.¹¹

Iseloomustav on see, et tsaarivalitsus hakkas Peterburist Eestisse tagasi saatma töölisliikumisest aktiivselt osavõtjaid eestlasi (näit. Karl Säkki, kes töötas ühes M. I. Kalininiga XIX saj. lõpul Peterburis).¹²

Seoses metallitööstuse ja masinaehitustööstuse kiire kasvuga Tallinnas saabus siia rohkem ja rohkem kvalifitseeritud vene töölisi. Samal ajal hakkas isevalitsus ikka tihedamini mujalt Venemaalt Tallinnasse välja saatma vene töölisi ja mõningaid haritlasi revolutsioonilisest liikumisest osavõtmise pärast. Nii näiteks 90-ndatel aastatel saadeti Tallinnasse 5 aastaks politsei avaliku valve alla üliõpilane N. D. Sokolov, kes Peterburis võttis osa töölise streigi organiseerimisest. M. I. Kalinini viibimise ajal Tallinnas olid Sokolovil temaga sidemed.¹³

XX sajandi alguses intensiivistus vene töölise väljasaatmine Tallinnasse. Isevalitsus lootis, et vene revolutsioonilised töölised ei saa levitada eesti proletaarlaste hulgas revolutsioonilisi ideid,

¹¹ Г. К. К л а а с, Мои первые шаги на революционном пути, Ленинград 1926.

¹² М. М. К а л и н и н, Пребывание в Ревеле. «Пролетарская революция» 1922, № 3, lk. 241.

¹³ ЕКР arhiiv, f. 21, nim. 21—23, s.-ü. 3, l-d 1—2.

sest nad ei oska eesti keelt ja eesti töölisel ei mõista küllaldaselt vene keelt. Aga tsaarivõimu esindajad Eestis olid ise sunnitud konstateerima, et «üldse on tähele pandud, et igasugused rahutused, seadusevastaste nõudmiste esitamine vabriku administratsioonile, streigid tulenevad peamiselt siia tulnud tööliste elementidelt». Nii kirjutas 1901. a. alguses Eestimaa kubermangu sandarmivalitsuse ülem politseidepartemangule.¹⁴ Ta toob ka näite, et kui 1900. a. detsembris toimus Balti Manufaktuuris, kus töötas palju vene töölisi, streik, siis streikijad, saavutamata oma nõudmiste täit rahuldumist, nõudsid ja said lõpuarve. Need olid eranditult uustulnukad Venemaa põhja- ja keskkubermangudest.¹⁵

Kõikidel on teada Kalinini, Lurje, Dubois' ja teiste VSDTP liikmete ulatuslik pörandaalune töö, mida nad tegid 1901.—1904. a. Tallinnas. Aga nemad olid ju kogenud konspiraatorid, seetõttu ei olnud sandarmitel kerge avastada nende revolutsioonilist tööd. Eestimaa kubermangu sandarmivalitsuse ülem Nitz oli sunnitud kirjutama oma 1902. a. aruandes: «Ei ole fakte, kuid pole kahtlust, et tööliste hulgas ja samuti vanemate klasside õpilaste hulgas levivad väga kahjulikud ideed ja tehakse väga ettevaatlikult pörandaalust propagandat väljasaadetute poolt teistest Venemaa kubermangudest Eestimaa kubermangu, kes asuvad salajase ja avaliku valve all.»¹⁶ Oma kokkuvõttes Nitz rahustab politseidepartemangu, märkides, et see propaganda «vene keele mitteoskamise või puuduliku arusaamise tõttu juurdub vaevaliselt kohaliku rahva hulgas, kes paistab silma nõrga vastuvõtlikkusega ja külmaverelisusega»¹⁷. Võimud spekuleerisid sagedasti selle «eesti iseloomuga» ja varjasid kõrgemalseisvate organite ees oma teadmatust kubermangu olukorra suhtes.

On teada, et samal ajal aktiivsemad ja teadlikumad eesti töölisel Tallinnas — Leberecht, Sauemägi, Press ja teised — juba enne M. I. Kalinini saabumist organiseerisid sotsiaaldemokraatlikke ringe. Kui Kalinin saabus, intensiivistus see töö ja 1902. a. kõik varem eraldi eksisteerinud sotsiaaldemokraatlikud ringid ühendati keskringiks. Nimelt tollal algaski Eestis järjekindel sotsialismi ühinemine töölisliikumisega.

Eesti ja vene sotsiaaldemokraatide intensiivne poliitiline töö Tallinnas M. I. Kalinini juhtimisel, s. o. lendlehtede trükkimine ja levitamine, leninliku «Iskra» lugemine, VSDTP II kongressi materjalide tundmaõppimine, valmistas ette VSDTP Tallinna Komitee asutamise 1904. a. Komitee oli tihedalt seotud Peterburi revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatidega, nende hulgas ka eestlastega.

VSDTP Tartu rühm, mis kujunes 1903. a. ja koosnes peami-

¹⁴ RAKA Moskva, f. 102, 3 asjaaj. 1901. a., s.-ü. 1, osa 56, l. A, l. 3 (Eestimaa kubermangu poliitilised ülevaated).

¹⁵ Sealsamas.

¹⁶ RAKA Moskva, f. 102, 3 asjaaj. 1902. a., s.-ü. 1, osa 64, l. A, l. 2—3.

¹⁷ Sealsamas.

selt Tartu Ülikooli ja Veterinaaria Instituudi üliõpilastest, oli ka tihedalt seotud Peterburi ja Moskva sotsiaaldemokraatidega. Need sidemed kujunesid juba 80—90-ndatel aastatel, siis, kui moodustati Tartu esimesed marksistlikud ringid.¹⁸

1905.—1907. aasta revolutsiooni alguseks eesti sotsiaaldemokraatide sidemed piiterlastega muutusid orgaaniliseks vajaduseks. Eesti sotsiaaldemokraadid vaatasid Peterburi proletaarlastele kui oma õpetajatele, kui revolutsioonilise võitluse vanematele vendadele.

Enne 1905.—1907. a. revolutsiooni Eestis ei toimunud poliitilisi streike. See on seletatav sellega, et eesti tööliste organiseeritus ja teadlikkus olid veel nõrgad ja natsionalistlik kodanlus avaldas töölistele oma ideoloogilist mõju. Kuid 1904. a. lõpul oli märgata Tallinna tööliste hulgas käärimist, eriti aga 1905. a. esimestel päevadel. Nad said teada Peterburi proletariaadi võitlusest ja hakkasid mõistma streigi vajalikkust.

VSDTP Tallinna Komitee, saanud teada, et valitsus käskis saata suure osa Tallinna garnisoni sõjavägedest Peterburi, otsustas suunata ka oma liikmeid sinna, et luua tegevuse ühtsust ja paremini organiseerida Tallinna proletariaadi võitlust. Nad saabusid Peterburi 8. jaanuaril ja olid 9. jaanuari veresauna tunnistajaks. Nad nägid, kuidas töölistel seal püstitasid barrikaade, tutvusid VSDTP Peterburi Komitee lendlehtedega. 11. jaanuaril kutsusid kohalejäänud Tallinna Komitee liikmed väikeses lendlehes töölisi üles nõudma 8-tunnilist tööpäeva, nagu seda Piiteri töölistel nõuavad.¹⁹ Tallinna Komitee liikmed tulid tagasi 12. jaanuaril, siis, kui Tallinnas algas üldstreik. Tallinna tööliste miitingul rääkisid nad Peterburi sündmustest. Miitingul nad levtitasid ka Peterburi bolševikelt saadud lendlehti.

Tallinna tööliste jaanuaristreik oli esimeseks üldstreigiks Eestis. Töölistel esitasid veel peamiselt majanduslikke nõudmisi, kuid samal ajal nad avaldasid ka juba sügavat solidaarsust Peterburi proletaarlastega. Seepärast oli Tallinna tööliste jaanuaristreigil suur poliitiline tähtsus.

Revolutsiooni edasiarenemisega tugevenesid eesti tööliste sidemed piiterlastega. Aprillikuus saabus Peterburist Tallinna Nevski laevaehitustehase tööline eestlane bolševik Nikolai Janson ja asus tööle «Volta» tehasesse. Ta lülitus kohe parteilisele tööle. VSDTP Tallinna Komitee koosolekul 29. aprillil, kus otsustati 1. mai pühitsemise küsimust, kõneles Janson oma sõnavõtus, et on vaja organiseerida linna tööliste rahulik demonstratsioon ja üldse kõigi abinõudega vältida kokkupõrget politsei ja sõjaväega. Ta mainis, et peaülesandeks peab olema sellist liiki tegevus, mis säästes tööliste jõudu, hoiaks kohalikke võime valvel ja sunniks

¹⁸ Vt. käesolevas kogumikus H. Moosbergi artiklit «Marksistlikud ringid Tartu Ülikoolis ja Veterinaaria Instituudis XIX saj. 80—90-ndatel aastatel».

¹⁹ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин 1955, lk. 21—22.

neid Tallinnas kinni pidama kogu kohaloleva sõjaväe. On tarvis, et sõjaväge ei saadetaks Peterburi, s. t. et sellesse linna ei tuleks maikuu jooksul sõjaväge juurde, sest seal on oodata suuri sündmusi.²⁰

Umbes samu mõtteid väljendas Janson tööliste konspiratiivsel koosolekul 7. mail.²¹

Jansoni ettepanek tõendab seda, et vene bolševikud, revolutsioonilise võitluse juhid, mõistsid juba siis hästi, et revolutsiooni saatust otsustatakse Peterburis ja võidu kindlustamiseks tuleb mobiliseerida revolutsiooni jõud pealinna lähemates ja kaugemates kohtades. Väljaspool pealinna asuvate töötajate võitlus peab aga kaasa aitama Peterburi proletaarlaste võidule. On selge, et Tallinnal oli suur strateegiline tähtsus Peterburi lähistel. Tallinna bolševikud aitasid oma võitlusega kaasa relvastatud ülestõusu võidule Petrogradis 1917. aastal. Nad ei lasknud läbi neid sõjaväeosasid, keda kontrrevolutsioon kavatses kasutada revolutsiooni vastu.

Sõitnud Tallinnasse, lõi Nikolai Janson tihedad sidemed Peterburi bolševikega. Ka see näitab, et ta mõistis Tallinna tähtsust üldises võitluses revolutsiooni võidu eest Venemaal.

Revolutsiooni päevil ei saabunud Peterburist Eestisse tagasi mitte ainult N. Janson, vaid ka mitmed teised eesti töölisel, kes võtsid osa Piiteri tööliikumisest ja oma kogemustega aitasid organiseerida revolutsiooni jõude Eestis. Nii näiteks saabus 1905. a. juunis Peterburist tagasi Pärnusse N. Klaas, kes oli osa võtnud 9. jaanuari demonstratsioonist Peterburis ja olnud õudsete tulistamiste tunnistajaks Kamenoostrovi prospektil. Pärast jaanuarisündmusi organiseeris ta koos teiste eesti töölistega revolutsioonilise ringi, milles loeti illegaalset kirjandust.²² Pärnus oli ta üheks VSDTP organisatsiooni juhtivaks tegelaseks. Ta tõi Peterburist revolutsioonilist kirjandust ja oli pidevalt seotud Peterburi seltsimeestega.²³

Eesti töölisel, kes töötasid Peterburis, Moskvast ning Venemaa teistes linnades, saatsid omastele ja tuttavatele mitte ainult kirju, milledes kõneldi revolutsioonilistest sündmustest Venemaal, vaid mõnikord ka lendlehti ja muud revolutsioonilist kirjandust.²⁴

VSDTP Tallinna Komitee üleskutsel algas 1. mai poliitiline streik 30. aprillil. Kuid ta ei hõlmanud linna kõiki töölisi. Streikis umbes 2 tuhat töölist. Nii streik kui ka miiting Kadriorus ja mi-

²⁰ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин 1955, lk. 154—155.

²¹ Sealsamas, lk. 155.

²² Г. К. Клаас, Мои первые шаги на революционном пути, Ленинград 1926, lk. 16—18.

²³ Sealsamas.

²⁴ J. Raak, Mälestused Saaremaa liikumisest 1905. a. — Karjamõisa lahing. Kogumik «1905. aasta Eestis», Leningrad 1926, lk. 148.

tingule järgnev demonstratsioon näitasid Tallinna proletaarlaste poliitilise teadlikkuse kasvu.

1905. a. suvel ja sügisel sai VSDTP Tallinna Komitee sage-dasti Peterburist lendlehti ja muud revolutsioonilist kirjandust. Peterburist sõitsid propagandistid Tallinna, Narva ja Tartu. Näi-teks 24. juunil Nõmmel Tallinna tööliste mitingul, millest võttis osa 10 tuhat inimest, esinesid tundmatud oraatorid,²⁵ mõningate andmete põhjal saabusid nad Peterburist.

VSDTP Tallinna Komitee oma paljudes lendlehtedes kirjutas vene tööliste revolutsioonilisest võitlusest ja kutsus eesti tööliisi üles järgnema nende eeskujule. Näiteks lendlehes «Kõikidele Balti manufaktuuri töölistele ja naistöolistele», paljastades selle vabrikute tööliste rasket olukorda, kutsutakse neid üles ühinema: «Ühinege nii oma vabrikus kui ka teiste vabrikute ja tehaste töölistega, teistest rahvustest töölistega, sellepärast, et tööliste huvid on kõikjal ühised, ja nende võitlus peab olema ühine.»²⁶

Lendlehes «Kõigile linna töölistele» kutsus Tallinna Komitee üles kõiki linna proletaarlasti toetama «Dvigateli» vabrikute tööliisi, kes peavad visa võitlust oma peremeestega. Samas kirjutatakse sellest, kuidas Sormovo, Putilovi, Obuhhovi ja teiste tehaste omanikud õiendavad arveid oma töölistega. Venemaal on vabri- kandid omavahel liidus, seepärast peavad töölised Venemaa kapi- talistide liidu vastu võitlema organiseerituna Venemaa võimsasse sotsiaaldemokraatlikku töölisparteisse.²⁷

Kõik see näitab, et Tallinna Komitee kasvatas eesti tööliisi vene proletariaadi revolutsioonilise võitluse eeskujul. Sellega val- mistati eesti tööliisi ette osavõtuks ülevenemaalisest poliitilisest streigist.

Balti raudteede töölised kõikidel raudteeharudel said ööl vastu 14. oktoobrit Peterburist, sealselt Raudteede Liidu Komiteelt teadaande streigi algusest. See komitee saatis kõikidesse raudtee- jaamadesse üldised nõudmised, mis olid vastu võetud Raudteede Liidu kongressil. Narvas ja Tallinnas algas raudteelaste streik 14. oktoobril. Streikijad arutasid oma koosolekul üldised nõudmi- sed läbi ja kiitsid need heaks. Samal päeval Tallinna ettevõtete töölised ühinesid streigiga.²⁸ Ja streik oli siin sõna tõsisel mõt- tes üldine. Streikisid mitte ainult tööstusettevõtteid, vaid ka mit- mesugused linna asutused ja koolid.

Kuid Narva tööstusettevõtete töölised ei ühinenud raudteelaste streigiga. Seal organiseerisid sotsiaaldemokraadid esimese demonstratsiooni 23. oktoobril, Narva tööliste üldstreik algas aga 25. oktoobril. See näitab, et Narva töölistel kulus hoovõtmiseks tublisti rohkem aega kui töölistel Tallinnas, kus olid enamuses

²⁵ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов, lk. 164—165.

²⁶ Sealsamas, lk. 163.

²⁷ Sealsamas, lk. 178.

²⁸ Sealsamas, lk. 252.

metallitöölised. Eesti raudteel lõppes streik 23. oktoobril Peterburi Raudteede Liidu korralduse alusel. Uhes sellega lõppes ka Tallinna tööliste üldine poliitiline streik.²⁹

Eesti revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide, eriti VSDTP Tallinna Komitee tööd Tallinna garnisoni vene soldatite hulgas tuleb samuti vaadelda kui eesti ja vene töörahva vahelist sidet. Nii näiteks Tallinna Komitee lendlehes «Soldatid», mis oli trükitud 18. oktoobril, s. o. kolmandal päeval pärast Tallinna tööliste tulistamist, kutsutakse soldateid üles ühinema rahvaga, tööliste relvi üle andma, et ühiselt rahvaga võidelda isevalitsuse vastu ja mitte tulistada oma vendi töölisi.³⁰

See, et legaalne bolševistlik ajaleht «Novaja Žizn» trükkis ära ulatusliku kirjelduse oktoobri poliitilise streigi käigust Eestis, tunnistab samuti Peterburi bolševikkude tihedatest sidemetest eesti seltsimeestega.³¹

Niipea kui Peterburis algas novembri üldine poliitiline protestistreik Poolas sõjaseisukorra kehtestamise ja Kroonlinna madruste sõjavälikohtu alla andmise vastu ning teade sellest jõudis Narva ja Tallinna, algas ka siin kohe streik.³² Narvas ei olnud selleks ajaks veel oktoobristreik lõppenud ja Narva töölisid jätkasid seda solidaarsusest Peterburi proletaarlastega. Selle streigi ajal töölisid mõnes Tallinna ettevõttes valmistasid enesele külmlrelvi.³³ Peterburi streigikomitee korraldusel lõppes novembristreik Tallinnas ja Narvas 7. novembril.³⁴

1905. a. novembri lõpus toimusid Tallinna Tööliste Nõukogu saadikute valimised. Valimiste organiseerimisel kui ka nõukogu lühiajalise tegevuse kestel Peterburi Nõukogu abistas teda. Juba novembri keskel saabus Tallinnasse Peterburi Nõukogu esindaja, et korraldada Peterburi ja eesti proletaariaadi ühist võitlust. 16. novembril toimus A. Keskküla juhtimisel, kes oli tol ajal VSDTP Tallinna Komitee sekretär, Tallinna Tööliste Vanemate Nõukogu koosolek. (Viimane täitis juba alates maikuust mõningaid Tööliste Saadikute Nõukogu funktsioone, näiteks organiseeris ülelinnalisi tööliste miitinguid, juhtis streike jne.). Sellel koosolekul Peterburi Nõukogu esindaja jutustas oma nõukogu tegevusest ja pakkus abi nõukogu organiseerimisel Tallinnas.³⁵

Tallinna Tööliste Vanemate Nõukogu koosolek arutas seda küsimust ning otsustas saata Peterburi oma esindaja, selleks et luua tihedamaid sidemeid Peterburi Nõukoguga. Selleks esindajaks valiti N. Janson, seesama seltsimees, kes saabus aprillis Peterburist Tallinnasse. Politseinik, kes saatis selle kohta esitise,

²⁹ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов, lk. 256.

³⁰ Sealsamas, lk. 255—256.

³¹ Sealsamas, lk. 259—261.

³² Sealsamas, lk. 286—287.

³³ Sealsamas, lk. 289.

³⁴ Sealsamas, lk. 289.

³⁵ Sealsamas, lk. 323.

märgib, et Janson valdab hästi vene keelt, on väga arenenud ja tunneb töölisliikumist.³⁶ Tööliste Vanemate Nõukogu andis N. Jansonile tõendi tema volitamise kohta, millel leidusid 31 Tallinna tööliste vanema allkirjad. See tõend langes politsei kätte läbiotsimisel Peterburi Nõukogu esimehe Hrustaley-Nossari juures.³⁷ 19. novembril N. Janson esines Peterburi Nõukogu koosolekul ja jutustas töölisliikumisest Tallinnas.³⁸ Saabunud tagasi Tallinna, Janson informeeris Tööliste Vanemate Nõukogu sellest, mida ta kuulis Peterburi Nõukogus.³⁹ Nõukogusse valimise konkreetset korda arutati veel kord 30. novembril Tööliste Vanemate Nõukogus. Otsustati valida iga 200 töölise kohta üks saadik ja tema asetäitja.⁴⁰

Sel ajal toimusidki juba valimised ja nõukogu algas oma tööd detsembri algul. Esimeseks suuremaks ürituseks, mille organiseeris Tallinna Nõukogu, oli detsembri poliitiline streik. Peterburis algas see streik 8. detsembril. Protesteeriti seepärast, et võimud olid rüüstanud Peterburi Nõukogu.

Bolševikud püüdsid ette valmistada selle streigi ülekasvamist relvastatud ülestõusuks. Moskvas see ka toimus. Peterburi Nõukogu laskis välja 8. detsembril lendlehe üleskutsega poliitiliseks streigiks. Tallinna Nõukogu sai selle lendlehe veel samal päeval ning andis sellest uustrüki vene ja eesti keeles, lisades Tallinna tööliste üleskutse ühineda piiterlaste streigiga. VSDTP Tallinna Komitee tegi sedasama oma allkirjaga.⁴¹ Tallinna tööliste streik algas 8. detsembri õhtul. Raudteelaste streik oli üldine. Ainult siis, kui streikijad vajasid, koostasid nad ise raudteerongid või sõitsid veduritel revolutsioonilise võitluse organiseerimise huvides.

Tallinna töölised ei olnud ette valmistatud relvastatud ülestõusuks linnas, aga nad võtsid aktiivselt osa eesti mõisatööliste ja talupoegade relvastatud ülestõusust 12.—20. detsembrini.⁴²

Mitmetest asjaoludest tingituna Peterburi Nõukogu ei kujunenud relvastatud ülestõusu organiks. Ka Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu ei suutnud selleks muutuda, arvatavasti rääkis siin mõnel määral kaasa Peterburi Nõukogu mõju.

Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid said tõsist abi Peterburi bolševikelt oma ajalehe «Edasi» väljaandmise organiseerimisel. «Edasi» hakkas ilmuma Peterburis alates 3. detsembrist. Vastutav toimetaja Ed. Sõrmus oli tihedas kontaktis «Novaja Žizni» toimetusega ja sai sealt mõningaid materjale avaldamiseks «Edasis». Selle ajalehe esimeses numbris kirjutati, et ajalehele teevad kaastööd V. I. Lenin, M. Reisner jt.⁴³

³⁶ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов, lk. 323.

³⁷ Sealsamas.

³⁸ Ajaleht «Новая жизнь» 1905, nr. 18.

³⁹ Ajaleht «Ревельские Известия» 1905, nr. 264.

⁴⁰ Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов, lk. 310.

⁴¹ Sealsamas, lk. 312—315.

⁴² Sealsamas, lk. 318—322.

⁴³ «Edasi» 1905, 3. XI, nr. 1.

Ажалеht valgustas bolševistlikult kõiki revolutsioonilisi sündmusi ning alanud võitlust eesti föderalistide vastu.⁴⁴ Kahjuks ajalehte «Edasi» ilmus vaid neli numbrit, sest algas kontrrevolutsiooni pealetung ja ajaleht suleti.

Revolutsiooni tõusuperioodil kujunenud tihe side Eesti ja Peterburi proletariaadi vahel jäi aga püsima ka revolutsiooni taandumise perioodil, vaatamata kontrrevolutsiooni pealetungile. Eriti väljendus see Tallinna sõjalis-revolutsioonilise organisatsiooni tihedas sidemes Peterburi organisatsiooniga (näiteks A. Koptühi läkitamine Tallinnasse jt. üritused).

Esimese revolutsiooni aastail tugevnenud eesti ja vene proletariaadi sõprus oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu pandiks.

О СВЯЗЯХ ЭСТОНСКОГО И РУССКОГО ПРОЛЕТАРИАТА В РЕВОЛЮЦИОННОМ ДВИЖЕНИИ КОНЦА XIX И НАЧАЛА XX ВЕКА

Проф. докт. ист. наук Х. Мосберг

Резюме

В период капитализма возникают качественно совершенно новые связи — связи между рабочими всех национальностей России. На практическом опыте борьбы рабочие всех национальностей постепенно убеждались, что залогом их победы является совместная борьба всего пролетариата России.

В данной статье делаются попытки показать на конкретном материале, как складывались связи между эстонскими и русскими рабочими в конце XIX и начале XX века.

Первым наиболее крупным промышленным центром, где эстонские рабочие работали бок о бок с русскими, был г. Нарва с Кренгольмской мануфактурой, основанной в 1857 г. русскими капиталистами Солдатенковым и Кнопом. Тогда эстонских рабочих было еще очень мало, поэтому сюда пришло много русских текстильщиков. Позднее этот поток продолжался, и многие русские рабочие стали потомственными пролетариями г. Нарвы. Русские рабочие работали и на других предприятиях Эстонии: на железнодорожном строительстве, на цементном заводе Кунда (в 80-х годах там 1/3 рабочих составляли русские), на Балтийской мануфактуре и др.

Часть русских рабочих, прибывших в Эстонию в 70—90-х годах, была более сознательная и оказывала положительное влия-

⁴⁴ «Edasi» 1905 3. XI, nr. 1.

ние на эстонских рабочих. Во время стачечной борьбы в Эстонии, начиная уже с первой крупной стачки на Кренгольмской мануфактуре в 1872 г., эстонские и русские рабочие выступали всегда вместе.

Для эстонских рабочих особым центром притяжения стал Петербург, где к началу XX века работало несколько десятков тысяч эстонских рабочих. Вместе с питерскими пролетариями они принимали участие в революционном движении, оказывая конкретную помощь рабочим Эстонии в деле организации их классовой борьбы, содействуя установлению связей с политическими организациями русских пролетариев. Так, основанный в 1895 г. нарвский марксистский кружок был связан с ленинским «Союзом борьбы за освобождение рабочего класса».

Зародившаяся в 70-х годах классовая солидарность эстонских и русских пролетариев особенно укрепилась в начале XX века, когда правительство увеличило высылку наиболее сознательной части русских рабочих в Таллин, ставший к тому времени центром металлообрабатывающей промышленности в Эстонии. Широко известна деятельность М. И. Калинина и других рабочих в Таллине.

С первых дней революции 1905—1907 гг. связи эстонских революционных деятелей с петербургскими становятся особенно тесными. Таллинские пролетарии реагировали на расстрел 9-го января всеобщей стачкой. Эстонские рабочие приняли активное участие во всероссийской октябрьской стачке, в декабрьской политической стачке и в ряде других стачек.

Таллинский Комитет РСДРП и Тартуская группа РСДРП установили тесную связь с Петербургским и с Рижским Комитетом РСДРП, получали от них революционную литературу и указания об организации совместной борьбы.

Эти связи не ослабли и в период отступления революции.

Укрепившаяся в годы первой революции дружба эстонского и русского пролетариата была залогом победы Великой Октябрьской социалистической революции.

ÜBER DIE VERBUNDENHEIT DES ESTNISCHEN UND RUSSISCHEN PROLETARIATS IM REVOLUTIONÄREN KAMPF AM ENDE DES 19. UND ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS

H. Moosberg

Zusammenfassung

In der Periode des Kapitalismus bilden sich qualitativ völlig neue Beziehungen, wie die enge Verbindung zwischen den Arbeitern aller Nationalitäten Rußlands, heraus. Durch praktische Kampferfahrungen gewannen die Arbeiter aller Nationalitäten allmählich die Überzeugung, daß das Unterpand ihres Sieges der gemeinsame Kampf des ganzen russischen Proletariats ist.

In der vorliegenden Arbeit wird der Versuch gemacht, an Hand von konkretem Material zu zeigen, wie sich die Beziehungen zwischen den estnischen und russischen Arbeitern am Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts gestalteten.

Das erste größere Industriezentrum, wo estnische Arbeiter Schulter an Schulter mit russischen arbeiteten, war die Stadt Narwa mit der Krenholmer Manufaktur, die im Jahre 1857 von den russischen Kapitalisten Soldatenkow und Knoop gegründet worden war. Damals gab es noch sehr wenige estnische Arbeiter und daher kamen viele russische Textilarbeiter hierher. Späterhin dauerte der Zustrom von russischen Arbeitern an, und viele von ihnen wurden zu eingewurzelten Proletariern der Stadt Narwa. Russische Arbeiter arbeiteten auch in anderen Betrieben Estlands: im Eisenbahnbau, in der Zementfabrik zu Kunda (in den achtziger Jahren bildeten dort Russen ein Drittel der Arbeiterschaft), in der Baltischen Manufaktur u. a.

Ein Teil der russischen Arbeiter, die in den 70er—90er Jahren nach Estland kamen, war klassenbewußter und übte einen positiven Einfluß auf die estnischen Arbeiter aus. Zur Zeit der Streikaktionen in Estland, und zwar schon im ersten großen Streik in der Krenholmer Manufaktur im Jahre 1872, traten die estnischen und russischen Arbeiter immer zusammen auf.

Eine besonders große Anziehungskraft auf die estnischen Arbeiter übte Petersburg aus, wo zu Anfang des 20. Jahrhunderts Zehntausende von estnischen Arbeitern arbeiteten. Zusammen mit den Petersburger Proletariern beteiligten sie sich an der revolutionären Bewegung, wobei sie den Arbeitern Estlands bei der Organisierung ihres Klassenkampfes konkrete Hilfe leisteten, indem sie ihnen behilflich waren, Verbindungen mit den politischen Organisationen der russischen Proletarier herzustellen. So stand der im Jahre 1895 gegründete marxistische Zirkel zu Narwa in enger Verbindung mit dem Leninschen «Kampfbund zur Befreiung der Arbeiterklasse».

Die in den siebziger Jahren ins Leben gerufene Klassensolidarität der estnischen und russischen Proletarier festigte sich ganz besonders am Anfang des 20. Jahrhunderts, als die Zahl der von der Regierung nach Tallinn verschickten klassenbewußteren russischen Arbeiter zuzunehmen begann. Diese Stadt war zu einem Zentrum der Metallindustrie Estlands geworden. Weit bekannt ist die Tätigkeit M. I. Kalinins u. a. Arbeiter in Tallinn.

Schon in den ersten Tagen der Revolution von 1905—1907 wurde die Verbindung zwischen den estnischen und Petersburger Revolutionären besonders eng. Die Proletarier Tallinns reagierten auf die Erschießungen vom 9. Januar mit einem Generalstreik. Die estnischen Arbeiter beteiligten sich aktiv am allrussischen Oktoberstreik, am politischen Streik im Dezember und an einer Reihe von anderen Streiks.

Das Tallinner Komitee der SDAPR (der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Rußlands) und die Tartuer Gruppe der SDAPR stellten enge Verbindungen mit dem Petersburger und Rigaer Komitee der SDAPR her. Sie erhielten von den letztgenannten revolutionäre Literatur und Instruktionen zur Organisation ihres gemeinsamen Kampfes.

Diese Verbindungen wurden auch nicht in der Zeit, die der Niederwerfung der Revolution folgte, abgebrochen.

Die in den Jahren der ersten Revolution gefestigten Freundschaftsbande zwischen dem estnischen und russischen Proletariat wurden zum Unterpfand des Sieges der Großen Sozialistischen Oktoberrevolution.